

Народна бібліотека Ч. 6.

Ернест Р. Гул.

ВИТВОРЕНЄ ХАРАКТЕРУ.

Порада Родичам та Учителям, як виховувати
діти на характерних людей.

З англійської мови переклав
П. К.

Ціна 15 ц.

Торонто, 1920 р.

Накладом і з друкарні
"РОБІТНИЧОЇ КНИГ. і ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ"
516 Queen St. W. TORONTO, ONT.

Ернест Р. Гул.

ВИТВОРЕНЄ ХАРАКТЕРУ.

Порада Родичам та Учителям, як виховувати
діти на характерних людей.

З англійської мови переклав
П. К.

Ціна 15 ц.

Торонто, 1920 р.

Накладом і з друкарні
"РОБІТНИЧОЇ КНИГ. і ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ"
516 Queen St. W. TORONTO, ONT.

ВИТВОРЕНЄ ХАРАКТЕРУ.

Нашим першим питанєм відносно наших дітей має бути: який наслідок ми бажаємо досягнути з їхнього вихованя; або, иньшими словами, якими людьми ми бажалиб бачити наші діти? Відповідь на се ось яка: ми бажаємо, щоб наші діти стали досконалими людьми. Підвалиною тої досконалости є характер; тому що під характером розумієть ся жите ряджене принципами, отже ся важна справа вихованя наших дітній полягає в тім, щоб, **перше**, показати дитині найкращі і найшляхотніші ідеали; **друге**, відбити ті ідеали в діточім розумі в конкретній формі вищих принципів; і, **третє**, так призвичаїти дитину твердо триматись тих принципів, щоб вони полишились в ній на ціле жите.

Якого-ж матеріялу нам ужити, щоб досягнути бажаний наслідок? Від самого початку нас вражає величезна ріжниця межі немовлятом, яке ми починаємо виховувати і дорослою людиною, якій наше виховуване стає зайвим. Немовля зявляєть ся перед нами, як сотворіне посідаюче інстинкт і імпульс, що мало чим ріжнить ся в житевих проявах від пса, котяти або яг-

п'яти. Коли розум і свідомість бажання існує в немовляті, так вони знаходять ся в цілковито схованім стані — так сховані, що цілковито не можуть бути ужиті в процесі вихованя. З того сотворіня ми маємо витворити людину; найголовніша ознака дорослої людини, се те, щоб розум і воля панували в її житю, а інстинкт і імпульс, хоч нічим не придушені, підлягали тим вищим силам, як кінь підлягає їздцеві.

Пять шаблів розвитку.

Робота перетвореня немовляти у людину є така, що відбувається сама собою. Стан немовляти здається триває приблизно два роки. Під кінець сего часу ми починаємо зауважувати в дитині виразні ознаки розумового життя хоч не вищої з кости. Виразне зацікавлене дооколичними речами є характеристикою другого періоду, котрий ми зовемо дитинством, що протягається між другим а сьмим роком життя. Десь коло сьмого року стає до розпізнаня третьої шабелі, що відзначається розміркованем і відповідальністю, що ми зовемо „уживанем розуму“. Се уживане розуму починає стан хлопачий. Приблизно десь на чотирнайцятьм році переміна (мутація) голосу зазначає перехід

хлопяти в молодечий вік. І коли по кіляох роках молодь зсягає само-посіданя (межи вісімнадцятим, а двадцятим роком) ми починаємо звати того юнака людиною.

Треба зауважити, що усеї той розвій повстає природно, не вважаючи на те, чи ми втручаємо ся туди з вихованем, чи ні. Отже се не наше діло витворювати ті межі, в яких ті щаблі розвою мають статись, ані не зазначувати нам з гори розлірів їхнього поступу. Бо природа вже все встановила відповідно після своєї власної певної міри, і противить ся, і навіть німстить ся за втручене в її роботу, колиб котрий виховувач дітей був на стільки не розумним і починав се робити. Проби силуваного прискореня розвитку дітей дадуть наслідки нездорові скороснілості, на ціле жите кволості, або її завчасну смерть; з другого боку нарочите запізнене того розвою виявить ся або в придурковатості дитини або беззаконній буйності. Отже нашим ділом не є задаватись на пановане над природними розвоями, але пильнувати їх, коли вони зявляють ся, щоб підтримувати їх та провадити ними найлагіднішим способом, привабленем знереду, а не тисненем ззаду — чи, иньшими словами, дати природному розвоєви найкращу нагоду, на яку тільки до-

зволяють обставини.

Вкоротці кажучи, наше відношене до дітей не має бути відношенем господаря, але слуги, терпляче прислугуване природі, щоб ми могли досягнути з приємністю те, чого собі жичимо у вихованю наших дітей.

Але навіть і слуга, щоб його робота дала добрі наслідки, потребує розумної похапливості в обставинах та розумно уладженого способу. Отже само собою заходить питане: Як ми маємо прислугувати природі в тих ріжноманітних випадках, аби досягнути бажаних наслідків? Кожний відразу згодить ся з тим, що до дитини треба вживати иньших способів, як до дорослої людини. Виховане дитини мало, або навіть ні в чім не різнить ся від вихованя собаки. Є певні річи які ми хочемо, щоб те звіря робило, і знов є таке, чого ми не хочемо, щоб воно рбило. Коли пес те зробить, що ми хочемо, ми надгороджуємо його грудкою цукру, а коли зробить що противного, ми вживаємо батога. Простим стоваришенем думок пес ступнево починає розуміти, що певні його вчинки повязані з болючими, а другі з приємними наслідками; і коли те розуміне поволі відтиснет ся в його мізку, воно стає керманічем приваблюючим, або відстрашуючим до робленя або не робленя вчин-

ків, над котрими треба подумати чи робити їх, чи ні. Такий самий спосіб виховання має бути вжитий і до дитини. Навпаки, що до дорослої людини, так ми покликуємось до її розуму, свідомости, знання, сумління, чуття вольної волі, та сили повстримання. І коли буває, що вживається силоване і відносно дорослої людини, так се не вважається чистим апельованем до інстинкту та імпульсу, але —присилуванем розуму, способом привести людину до ліпшого і розважного стану думаня.

Сі дві методи, будучи в суті річи ріжні, досить легенькі до зрозуміння. Ми знаємо, як поводитись з немовлям, а як з дорослою людиною. Але що нам робити з нашими дітьми, як вони переходять ті середні шаблі себто від немовляти до дорослої людини?

Три гатункі здібностей.

Після нашої філзофії людина складається з тіла і душі; але тіло сполучене з душею, як її виконавчий струмент, не як окреме начіне, подібно до пилки або джигана, а як **сполучний** струмент, одушевлений душею, котра просякає тіло в усіх його частинах. Душа одна, але вона посідає трояку силу, яку ми звемо: **ростюча**,

відчуваюча і розуміюча, котрих повинно однаково шанувати.

(1) До "ростючих" сил належать: асиміляція (травлене, тощо), секреція (витворене слини і інших людських соків, але не крові) і екскреція (викидане з тіла непотребу) та (яко наслідок того) зріст тіла. Їджене, спане і рухане теж належать до цієї категорії. Вони ділають сами з себе, наче якийсь механізм, (так самісінько як в рослинах) і без жадної потреби, щоб розум кермував ними. Се все належить до фізичного відділу, і є підвалиною здоровля та сили. Особливість цих здібностей полягає в тім що вони зявляють ся в людині в їхній повній силі ділања від першої хвили життя, і гостро кажучи, вони не належать до дійсного матеріялу, що має підляччи вихованю. Ми мусимо тільки доглядати їх з надвору, щоб забезпечити найкращі умовини їхньому здоровому діланю. Коли ми говоримо про немовлячий щабель людського істнованя, ми розуміємо той час коли тільки ці здібности є в прояві, — чи простіше, коли інші і вищі здібности ще так за молоді до вихованя, що в дійсности на них ще незвертають уваги. Наслідок сего є той, що наш догляд немовляти нічим чисто не ріжнить ся від нашого догляданя геранії, котру ми садимо, поливаємо, гно-

емо, виставляємо на соняшне сяєво, або ховаємо в холодильник, котру ми підтінаємо та пересадуємо після певних принципів набутих з досвіду, бо нашою метою було витворити найздоровшу, найміцнішу геранію, нащо тільки нам дозволять наші ресурси і здібність тієї рослини. Наші найпервішчі відносини до немовляти майже такі самі. Ми мусимо уважати, щоб воно було свого часу нагодоване їжою доброї якості і певної кількості, ми мусимо уважати на регулярність його природних функцій, подавати потрібну кількість чистого повітря і руху, уважати на признаки хороб, куруючи їх як-слід, а се й дає немовляті найкращу погоду до зростання на ядерну, здорову і жваву людину.

(2) Слідуючий рід здібностей зветь ся «відчуваючим». Вони насамперед складають ся з п'ятох чуть: зору, слуху, дотику, смаку і нюху, — і звичайно до сього належить той ґатунок діяльности розуму, котрий з ними сполучений. Сих здібностей ми не подибуємо у рослини, але ми посідаємо їх так само, як і звірина. Коли зявляеть ся чутє, зявляеть ся також і знанє, не того вищого, чи свідомого роду, але нищого чутливого. Воно складаеть ся з похопленя внутрішних чуть і зовнішніх річей. Але відчуваючі здібности не складають ся з самих

похоплень, але і з таких чуть, як любе і нелюбе, бажане і намагане осягнення того, що сподобалось, і сиротивлене, страх і обминане того, що неприемне; се є рід волія, хоч ще не вищого, чи розумового роду.

Сі чутеві функції зазначають час дитинства і надають першій матеріял до вихованя. Се не значить, що вони зявляють ся раптовно, бо і в ранішнім немовлятстві вони є до певної міри, теоретично надаючи царину до вихованя.

(3) Пізніше приходять розуміючі здібности, котрі складають ся зрозумія і волі. Вони виразно і виключно людські і вони власно складають людське іство таким, яким воно є. Інтелектуально, свідомість поступає поза приписи чутя пригляданем до окремих об'єктів в формі загальних розумінь, як „причина“, „споріднене“, тощо. В тім містить ся також сила вживаня фактів, яко ґрунту до висновків, або обміркованя над иньшими ідеями. Етично, свідомість існує у свідомості волі — в любленю і нелюбленю, в бажаню і огидженю, вона нагадує собою здібності „чутевої волі“, але тичить ся ідей свідомо похоплених, а тому і є вона з вищої площі. До сего влучуємо рефлексію, чи суперечні спричиненя до діланя, їхню моральну вартість і волю вибору зпоміж них. Як хутко розу-

міючі здібности досягнуть такого щабля розвитку, котрий надаєть ся до звичайного вжитку їх, тоді час дитинства минає, а настає період хлопятства. Ми звичайно кажемо про сю відміну, як про набуте вжитку свідомости. Се "набуте вжитку свідомости", більше є набутом відповідальности. Ся відповідальність охоплює три складника: (1) свідомість вільного вибору, (2) свідомість правдивого вибору, (3) свідомість обовязковости правдивого вибору, — чи, иньшими словами кажучи, ся відповідальність охоплює етичну потребу так само, як і силу само-контролюваня.

В сім випадку наше грубе і просте говорене про набуте свідомости може запровадити нас на бездороже. Ми уявляємо собі, що та свідомість зявляеть ся в певнім часі, як якась відміна зненацька. В дійсности, вона прибуває протягом усього дитинства і доходить до своєї повної сили тільки десь біля сего року життя. Звідси і повинно почати виховане розумових здібностей з першою їхньою проявою, не чекаючи на повніший розвиток, котрий значує хлопятство.

Три методи трактованя.

Тепер ми вже годні відповісти означаючо,

на запит відносно відмін методу. Припустімо що ті різні шаблі приходять рантотно і гостро відокроплені одні від одного. Тодіб ми мусіли мати до діла почерзі з трома неї іодами і трома вітнвїдними до них методами:

(1) В стані немовлятства, коли в русі тільки зростові здібности, ми повинні трактувати немовля так, як ми поводи́м ся з рослиною.

(2) В стані дитинства, коли стають до роботи чутеві здібности, ми повинні трактувати дитину так, як ми поводи́м ся з звірною.

(3) В стані хлопятства, коли виявлють ся розумові здібности, ми повинні трактувати хлопя, як нецілковито розвншену людину; але всеж як дорослу людину, бо воно носідає усі особливости, котрі простують до витвореня дорослої людини.

Та в дійсності природа неробить скоків. В немовлятстві, коли зростові здібности в повнім русі, звірячі сили проходять через перший стап розвитку і тому дитино-трактоване му́сить бути в певнім, відповіднім напрямку сполучене з трактованем немовляти. В стані дитинства, коли звіряча активність в повнім розмасі, також і розумові здібности підлягають першому шаблеви розвитку; тому повинно трактоване дитини обеднати з трактованем хлопяти. Піз-

ніще в стані хлонятства, коли уважаємо, що розумові здібности опановують характером, ще багато позістає дитячого; тому якась частина дитино-трактованя мусить бути далі затримана в обєднаню з мужко-трактованєм.

ПСИХОЛОГІЯ ЗВИЧКИ.

*) Зробивши нарис різних щаблів розвитку від немовляти до починаючого мужа, нашим слідуючим кроком буде застановити ся над тими засобами, якими той розвиток може бути кермований в правдивім напрямку.

Звертаючись назад до наших перших дефініцій, ми кажемо знов, що головною метою наших заходів у вихованні є зформоване характеру, що під характером ми розуміємо жите кермоване принципами, і що принципи се — етичні правди добре похоплені і ужиті в практиці. Добре похоплене тих правд і їхнє регулярне уживане в проводі є ніщо иньшого, як сформоване звичок.

Звичка дефінюєть ся, як стійна і стала лег-

"Тепер час звернутись до другої половини підмета, а лу патра Гуля дотично виховання пригляданя (обсервації) свідомого розуму, свідомої волі, етичного чутя, тощо; але його уступ відносно вихованя імпульсу такої великої ваги, що ми мусимо його подати, як слідує:

Тепер час звернутись до другої половини підмета, а власне, до виступаючої здібности імпульсу чи чутя-волення, котре спираєть ся на почуваннях приємности і болю, і на проявах бажань і нарікань, подобань і неподобань до-

кість у виконанню діл. В початках варто собі зясувати, що звичка, коли вона має мати моральну вартість, вона не має бути механічним ділом. Паротяг завжди починає робити тим самим робом, як скоро пара пущена або закручена, просто тому, що він так побудований і не годен тому зарадити. Самісінько в життю, люди набувають собі звички, нісля котрої потім і роблять все; і з сего боку вони мало в тім різнять ся від машинерії. Звичка впроваджує подібну регулярність ділання у тотожних обставинах; та коли приглянутись етичній вартості, так се буде щось більшого. **Се буде легкість у людській волі сказати „еґе” або „ні” відносно до певного взірця поведження рядженого розумом; иньшими словами, легкість в пусканю принципів в практику — принципів котрі уже є.**

тично всіляких об'єктів оглядуваних або досліджуваних. Сі імпульси так спонтанічні, що вони дуже перешкоджають позитивному вихованю в молодших літах життя; але всеж вони подають матеріял до практикованя початків само-контролі. Дитина відразу має навчитись, що э деякі річі, котрі мають бути роблені, і другі річі, котрі не повинно ся робити, цілковито незважаючи, чи любі вони їй, чи не любі, — приміром: їда і ліки, або позістананэ в кімнаті, або в ліжку; заборона тигати меблі, або рухати за-

Вчасне закорінене звичок.

Першим питанням буде, — коли починати закорінене звичок? На се відповідь: невідтягайтесь, а починайте, як найвчасніше, беручи на увагу, одначе, здібність вихованця на кожнім щаблю його істнованя, прибираючи відповідно того засобів і методів.

Як ми вже бачили, виховане немовляти ні в чім не ріжнить ся від тресованя пса; тому усей наш вплив має бути вжитий з фізичного напрямку і знадвору. Коли немовля виплюне свою пипку, вложи її йому в рот знов, і вкладай доти, доки немовля не наїсть ся. Коли воно дригає погами і борікаеть ся, приверни знов його до порядку, спеленай, зак не навчить ся триматись спокійно, і т. и. А як скоро пі-

лізка, тощо. Колиж дитина не може ще контролювати себе силою власної свідомости, тоді ціла справа позістає в отсім: «Роби так, як тобі сказали, або будеш бита.» Хоч є певна межа дотично вживаня фізичної сили, але для доброго вихованя треба уважати, щоб дитина навіть у сім ранішнім стані не посьміла підти проти волі батьків. Один приклад владної неслухняности загрожує зруйнувати всю роботу і всей характер, — таку вагу мають перші початки збунтованя. Але треба уважати, щоб та річ пос-

чність ся діточий стан, так тоді чутя імпульсу мають бути керовані покликаним до чутєвих приїмачів. Дитині кажуть робити те або не робити того, а до послуху має бути всилувано показаним приємности або неприємности, надгороди або покараня, а навіть в конечній потребі і фізичним примусом більш рішучого робу. В сім стані що найбільшого має бути зроблено, се навчити дитину звичаїв чистоти, доброго і спокійного поведження, пристосовавья до бажань других і т. и., а також недопускати до витвореня противних звичаїв, таких як нечистість, мургівство, лайдацтво, неумірованість, нахабність і т. и. Має бути багато зроблено, щоб запевнити уміроване і приємне ужите го-

луху, відносно котрої ставить ся вимога, була розумна, умірована і в якімсь напрямку потрібна; а тягар підляганя не повинний бути навісним, тяжким, або пробований за часто. І хоч метод вихованя вживаний в стані дитинства мало в чім ріжнить ся, або й ніяк не ріжнить ся, від трєсованя пса, всеж батьки повинні завжди памятати, що той метод часовий і переходячий.

З приходом літ, в котрих більше і більше виявляють ся свідомість, вони повинні звичайно звернутись в тім напрямку і почати апелювати до тих вищих здібностей так хутко, як скоро вони хоч трошечки себе проявлять“.

лосу, рівну і лагідну ходу, акуратність і виразність в балачці і т. и. Також відносно шановання як річий, так і осіб, — лагідне поводжене з книжками і меблями, отримане в чистоті і добрім стані забавок і образів, а не безглузде знищене їх та розкидане скрізь в неладі. Приємності мають бути сполучені з відповідними обов'язками; приміром, коли дитині дозволено буде гучно забавитись, по забаві вона має зложити усі річи в повнім порядку; коли нині дано посвяткувати, так завтра лекції мають бути ще краще пороблені. Також має бути обмежаність часу і місця, що до вставання, спання і поживлення в означений час, що до буття в дільській, і заходження до гостинної, і полишення габінету без опору, коли сказано. Врешті, всілякі форми самостримання, як не кричати без причини, а коли й кричати, так умірковано і недовго; не вигукувати у зачиненім місці і не робити за великого галасу в хаті і т. и.

Вжиток асоціації.

Вплив "асоціації" на сформоване звички є очевидячий. Коли кіт навчить ся не спивати молока на полиці, будь чи вибатоженім, се просто через попередне сполучене двох ідеї (га-

док), що сиричили ту науку. Як скоро те звірятко побачить на полиці молоко, і почує в собі охоту до него, враз з'являється в него спогад про батожене, котре чекає його за молоком. Коли страх болю буде дужчий від жадоби приємности, кіт полишить молоко в спокою. Похвала і картане, кари і надгороди, вжиті віднесно дитини мають такий самісінький вплив. З часом розвитку розуму ці асоціації ідей набувають вищого розуміння. Як багато трапляється, що людину забезпечується від нахилу красти (або якого иньшого лиха) на ціле своє життя одним добрим вибатоженем, яке вона дістала раз за молодих літ. З літами та людина знає добре, що дні батоженя минулись, але та суворість, з якою переступство було покаране в минувшині відтаврувало в її розуміню таке величезне витиснення понесеної кари, що та людина ніколи не зможе забути того. Отже спокуса красти і постанова не красти стали сполучені в розуміню дитини, і та сполука стала такою звичайною завдяки повтореню, що тепер гадка красти, коли вона і з'являється, не вважається за жадну снокусу.

Сей приклад подає нам вартість зассоційованя двох ідей до купи, з чого повстає добрий наслідок; приміром, коли ідея лихого діланя

сполучена з иншою ідеєю, що береть ся діяти як **відстрахач**. І, звичайно, станеть ся та сама зверхність, коли ідея добра діє, як сполука з иншою гадкою, котра служить яко **заохочене** до виконання чогось доброго.

ФІЗІОЛЬОГІЯ ЗВИЧКИ.

Отже ми простудіювали психольогічну основу звичок, котра лежить в так званій асоціації ідей. Поступімось далі взад і застановім ся над їхньою фізіольогічною основою.

Новітні досліди будови і чинностей живих організмів показали нам, що нервовий систем складаєть ся з дуже скомплікованої сітки манісеньких ниточок, в кожній з котрих замешкує невна сила готова видати рух в тій хвилі, як її до того викличе так званий **стимул**; те викликане повстає більш-меньш так само, як стріл в гарматі через паданє потисненого курка. Нерво-нитки подібні до електричних дротів; вздовж них переходять житеві сили від кінця до кінця цілого тіла; коли та сила дійде до одного кінця "дроту", від того повстає в тілі рух в тій частині.

Сей "догори середину і в долину боки" процес, (беручи сей терм з танечного сальону) зветь ся "моторово-рефлексийною чинністю". Проява чуття і розумна сьвідомість, втручають ся більше, як рядяча, або забороняюча сила, а не та чинна сила, що витворює зворушенє. Иньшими словами, розум може відмикати і зами-

кати сполучення і таким робом дозволяти процесови на його оббіг, або перепиняти його в середині, або викидати один з двох можливих напрямків, і т. д. Та яке б не було тілесне зворушене в живих істотах, кожне воно повстає з пущеної в рух тієї сили в нервовім системі; иньшої причини появи того руху ми не знаємо.*)

В сім власне лежить пояснене того, що ми звемо "охочекомностею" вчинків; — приміром, чому немовля починає дихати в тій хвилі, як народить ся і кричати зараз по першім віддиханню; чому вія заскалуєть ся, коли щось вразить око; чому руки самі підносять ся догори, щоб захистити голову, коли є небезпека удару, і т. д. ?

Лихі нахили та похоті.

Подивімось, як ті факти фізіології впливають на витворене звичок за молодости. Мо-

*) Розумієть ся, що розум може брати більшу участь в тім процесі ніж тут наведено, і може сам надавати стимула (підштурхача), котрий наріхтовує машинерію руху. В сій нашій розвідці ми беремо під розвагу простіші випадки.

торово-рефлексийна чинність може бути названа звичкою насадженою самою натурою, бо вона винює сутєву ознаку звички, а власне, що вона є усталеною і постійною лехкістю чиненя. Фактично, та легкість така велика, що трудність лежить **не в чинності, але шьїдче в нечиненю**, коли охочекомні сили природи раз покликані до руху. З другого боку під звичкою ми розуміємо личайно щось таке, що набуте повторним чиненем; не тому, що лехкість уже існує перед виконанем навіть одного чину. Отже нашим ділом в сій справі є **не так впроваджувати звичку, як рядити нею**; або иньшими словам, витворювати супротивні звички рядження і перепиненя.

Невеличкий дослід покаже, що майже усі нахили, на котрі здібна людина, (тут є, розуміється, ті, котрі потягають за собою який небудь тілесний чин) про їхнє здійснене допинають ся свого виконаня завдяки присутності моторово-рефлексийної чинности. Ми говоримо про них, як про сили, котрі "заносять нас геть". Ся метафора дуже влучна. Кожна людина, котра б проаналізувала свій стан під впливом, скажімо, гніву, побаче, що величезні сили моци ринуть через її тіло, витворюючи люте зворушене в її органах, пускаючи язик в швидкий рух

говорення гострих слів, а руки чинити люто-дикі вчинки. Ся панорама похотливої чинности поступає начеб вона була сама з себе, в той час коли розум дивить ся на те, як глядач, — негодячись, жалкуючи, а навіть і протестуючи проти того, але роблючи небагато, щоб спинити те, зак та хуртовина сама собою мине, коли перед тим не буде припинена яким небудь гострим струшенем. Дії поповнені похотею без нарочитої злости повстають не з приводу волі, але через роспущене т. д. сил моторово-рефлексийної чинности. Звичайно, воля відповідає за них, але з негативного боку, себто тому, що дозволяє тим силам виступати безстриманя, замість того, щоб їх перебити і замкнути їхню течію.

Вправи стриманя.

Праця вихованя тих сил полягає в недопущенню моторово-рефлексийних чинностей набирати більшої лехкости, ніж вони уже посідають. Сполученя розумової асоціації, як і сполученя охочекомної чинности набирають ся більшої сили напруженя з кожним слідуючим повторенем. Беручи нашу попередню метафору, можемо сказати, що чим чистіше падає той "курс", що спричинює роспущене тих сил, тим він

більше готовий падати на-будуче. Через се житевою потребою є стриманє в першій же прояві всіляких вередів, або яких иньших лихих нахилів в дитині. Бо коли се перепустить ся без покараня раз, так другий раз піде ще лекше, і так далі з зростаючою лехкостею та напруженєм, аж поки щезне в дійсності уся можливість стриманя, — себто підвалини буйного характеру ґрунтовно будуть встановлені. З другого боку, гостре стриманє, виконане за першого разу, не тільки зверне увагу дитини на потребу управління само-стриманя, але буде (через асоціацію ідей) постарчати їй проти-вагу, відразу впертись похоті, коли вона тільки зявить ся. І коли кара буде вжита стільки разів, що стане добре запам'ятана дитиною, тоді цілковито не треба буде поущеня. Людина може бути похотливого характеру, але може рядити собою силою розумної волі.*) Але коли та воля квола, того само-стриманя годі сподіватись; і на-

*) Понижчий уступ відносно управн розумної волі, є такої величезної ваги, що ми подаємо його як слідує:

”В сім переході (в дитинстві) є великої ваги **управа** волі. Духом волі є сліdkованє за розумінєм; себто, річ має бути знаною перше, ніж вона може бути забажаною. Тому підвалина управління волі лежить перш

віть тоді, коли та сила міцна, вимагаєть ся багате зусиль на само-стримає, себто витраченя снаги, котруб можна було ужити на щось більш пожиточного, колиб людина змалку була вихована, як треба. Тепер ніхто не буде навмисно засуджувати людину на безпотрібну борню з її похотями, коли се можно обминути. Але ті батьки, що непотрафили не допустити витвореня похотливих та вередливих звичок в своїх дітях, не тільки ризикують витворити з своїх дітей кримінальників, але, що найменшого, накладають серйозний тягар на їхнє будуче жите, ставлючи їх в обставини потреби постійної борні з ворожими силами, котріб ніколи не треба булоб поборювати, колиб дитина дістала

усего в царені інтелекту, чи-то знаня. Ми вже були зсумували есенцію етичного "вжитку розуму" під симнтрома заголовкамн:— **свідомість вільного вибору, правдивий та лихий вибір і обовязки правдивого вибору.** Ми віримо, що чутэ вибору розвиваэть ся від хвилі, як дитина опинить ся лицем до лиця з річамн дотичними вибору; себто, коли вона спіткаэть ся з двома річамн, котрі вона обидві любить, але мусить одну взяти, а другу лишити. Розвиток тіэї здібности вибору може бути зарадженій попростому ось як: Не будьте пересадно автократичними з дитиною. Коли заходить, приміром,

ліпше виховане.

Та побіч диких похотей є ще і інші пориви, котрі також належуть до обсягу моторово-рефлексийної чинности і котрі; хоч самі і не буйні, можуть бути розвинені повторним поупущенем у більш-менш небезпечну звичку. Пріміром, візьмімо охочеконну чинність тіла брати руками усе, що трапляєть ся на очі. Сама в собі се невинна річ. Але коли дозволити на таке дитині без вплину та стриманя, зявить ся звичка, котра буде мати важний вплив на розвиток характеру. Бачучи красну річ, дитина натурально відчуває бажане спробувати її. Враз

питанє що дитина має взяти ябко чи померанче, не розвязуйте того сами, але поставте дитині яскраво до зрозуміня, що вона має взяти тільки один овоч, а не два. Підштурховач до вибору може бути спершу безглуздий, викликаний просто красою барви. Але річ не в сім. Коли дитина виявляє ваганє в виборі, заохотьте її стільки, щоб вона зрозуміла, що їй треба на щось відважитись, але без довгого ваганя. Натискайте лагідно на дитину, щоб приходила до скорої постанови; інакше буде лихий наслідок. Часом ми здібаєм ся з людьми, котрі просто ні нашо не можуть наважитись. Дійсна розвага полягає в розваженю альтернатив і в тім, що лежить поза ними пропорціонально до ваги річей по-

прокидаєть ся моторово-рефлексийна чинність. Руки простягають ся, щоб ту річ схопити, і за хвилину та річ опинила ся у дитини в роті; се дійсно так кожна мала дитина зробить; і коли дитину добре не навчити, щоб **вона не важилась нічого рухати, що баче**, охочекомна звичка дозволу рукам слідкувати за очима, незабаром поведе дитину красти цукор з столу, потім яблука у сусіди в садку, а потім гроші з батькової кишені, а там може дійти до найгіршого.

Контроля тіла.

Іншими словами, одною з найголовніщих частин у вихованю є вщеплене звички потріб-

ставлених до вибору; але певиміряна розвага оплакана і сьмішна. Твердість і борзість наваження з найголовніщою ознакою добре сформованого характеру, як також і звичка твердо триматись того, що вже раз вибране. Коли ви хочете, щоб ваша дитина надбала характеру мужности, починайте вчасно робити так, як тут подано: коли можливо дозволити на вибір, дозвольте на те; вимагайте, щоб дитина робила вибір відразу; коли вибір буде зроблений, заберіть геть ту другу річ, що була відкинута; і нарешті уважайте, щоб вона чисто забула про ту відкинуту річ”.

ного опанованя люднини над своїми "охочеком-ними" рухами тіла. На се є один загально-світовий спосіб. Він тичить ся усіх тих рухів, котрі витворюють добру поведінку, — красну ходу та рухи, спокій манер, звичку сидіти спокійно, стримане очей не вилуплюватись з завеликим зацікавленем в річі, або поводити ними безперестанку, або втоплювати їх комусь в лице, тощо. Варто тут зазначити, що так ужита карність дотично річей, котрі відносно чеснот мало значні, буде грати велику ролю в справі чесного поводження. Бо коли потрібна сила само-рядження стає звичкою навіть у незначних річах, завдяки котрим не повстануть ще злі наслідки через бажанє їх, — та лехкість, так набута, буде вживана натурально до само-рядження там, де чеснота є обовязком, а занедбанє їїого гріхом.

Слово "само-рядженє" є ключем цілої ситуації... Се само-рядженє є тим наслідком, звичку котрого намагаємось набути, звичку, котра, дозволяючи природним силам тіла на їхне здорове поширенє, рядить і кермує ними, роблючи виданє їх в тім напрямку, котрий тільки вартий люднини.

Кінець.

НОВА КНИЖКА ! Що лише вийшла з друку !

ДАРВІНІЗМ.

Найбільша наука яку написав Еміль Ферієр після науки великого учителя Дарвіна, котра містить в собі отці науки:

П Е Р Ш А Ч А С Т Ь.

1. Закони, на яких опираєть ся теорія. 2. Боротьба за істнованє. 3. Природний добір. 4. Чинники природного добору. 5. Наслідки природного добору. 6. Факти, які можна пояснити природним добором. 7. Теорія еволюції і геологічні доктрини. 8. Критика сучасних клясіфікацій. 9. Генеальгічна клясіфікація. 10. Трудности, з якими має діло теорія.

Д Р У Г А Ч А С Т Ь.

Приложеня теорії еволюції до мов.

1. Зміни в мовах. 2. Причини змін і добору в мовах.

Т Р Е Т Я Ч А С Т Ь.

Теорія еволюції прикладена до людини.

1. Стан питання. 2. Вступні уваги. 3. Відмінок людини. 4. Місце людини в природі.

Книжка ся обіймає 170 сторін друку, на найлучнім папері і коштує всього 80 ц.

Жадайте сеї книжки у кожній книгарні, або висплайте замовленя на адресу:

UKRAINSKA KNYHARNIA

516 QUEEN ST, W.

TORONTO, ONT. CAN.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ.

»Заморський Вістник« се єдиний на цілу Північну Америку ілюстрований місячний журнал в українській мові.

»Заморський Вістник« містить в собі по-простому виложену науку, якої тепер так бракує нашим робітникам і фермерам, пояснюючи ту науку многими образками.

»Заморський Вістник« містить в собі зрозуміло для всіх написані виклади слідуючих наук:

Астрономія, Геологія, Географія, Арифметика, Альгебра, Геометрія, Механіка, Історія культури, Фізика, Опис народів, Головніщі події в Історії людства, Житє звірят і рослин, Ради про здоровле, Господарські поради, Як виховувати дітей, і багато иньшого.

»Заморський Вістник« подає огляд політичних подій, що стались протягом місяця.

»Заморський Вістник« можете передплатити своїм кривним або знакомим в Старім Краю!

Річна переплата в Канаді: на рік \$2.50ц. на півроку \$1.25ц. до Європи і Америки на рік \$2.75ц. Посдиноке число 25ц. Хто ще немає журнала, хай скорше вишле передплату на адресу:

ZAMORSKYJ VISTNYK
516 Queen Street W.
TORONTO, ONT. CANADA.

ЧОМУ ТРЕБА ЗНАТИ ГЕОГРАФІЮ?

Коли Ви не зацікавлені з "ГЕОГРАФІЄЮ", себто з наукою про опис поверхні землі, про материки, острови та моря, про всілякі підсоня в світі, про розміщене на землі рослини, звірят та людній, про державні межі, про міста та адміністративний поділ держав зокрема, про кількість людства в кожній державі, про стан гандлю, промисловости та хліборобства на світі, отже коли Ви не зацікавлені з "ГЕОГРАФІЄЮ" так для Вас цілий світ буде як у мішку. Ви навіть не годні будете пожиточно скористати з читання часописів; а до історії та політики нема тоді чого й братись, коли не знає "ГЕОГРАФІЇ". Тому ми радимо Вам зараз замовити собі

"Г Е О Г Р А Ф І Ю"

в українській мові, що коштує в окладниці
лише 80 ц.

Замовлення посилати на адресу:

Ukrainska Knyharnia

516 Queen St. W. Toronto, Ont., Canada.

Накладом „Робітн. книг. і, Видавничої Спільки“

ВИЙЦІЛИ СЛІДУЮЧІ КНИЖКИ:

Дарвінізм	80 ц.
Географія на укр. мові	80 ц.
Фільозофія штуки	50 ц.
Перекази старинного сьвіта	35 ц.
Коли зійшло сонце	30 ц.
Про жіночу неволю	30 ц.
Початки укр. соц. в Галичині	25 ц.
Міжнародні Революційні Партії	25 ц.
Незвичайні дива природи	20 ц.
Як кров кружить в нашім тілі	15 ц.
Попадя в зільниці	15 ц.
Таємниця Америки	15 ц.
Витворене Характеру	15 ц.
Колиска Народів	15 ц.
Відроджене України	10 ц.
Як люди навчились числити	10 ц.
Робітничі пісні	10 ц.
Як мужик двох генер. вигодував	5 ц.
Вода в природі	5 ц.
Земна Куля	5 ц.
Боротьба о сонце	3 ц.

ЗАМОВЛЕННЯ ШЛІТЬ НА АДРЕСУ:

UKRAINSKA KNYHARNIA

516 QUEEN ST, W.

TORONTO, ONT. CAN.